

አፋን ኦሮሞ የኢትዮጵያ የሥራ ቋንቋ የመሆን ግዴታነትና የእራሱ በሆነው በኢትዮጵያ ፊደል የመገልገል ተገቢነት

በአብርሃም ቀጀላ (ተሻሻሎ የቀረበ)

ከጥንት ጀምሮ አስቀድሞ በሀገረ ኢትዮጵያ ላሉት የህዝብ ቋንቋዎች ሁሉ በምልክት፣ በጥራትና በብቃት ሲያገለግል የነበረው፤ በተለምዶ ግእዝ ፊደል ተብሎ የሚጠራው የሁሉም ኢትዮጵያውያን ፊደል እ.ኤ.አ በ1983 ዓ.ም በመንግስት መለዋወጥ ተፈጥሮ በነበረው ክፍተት ጥቂት ግለሰቦች በፖለቲካ ስሜታዊነትና ግልፍተኝነት ወደፊት በቀጣዩ ህዝቦች ላይ የሚያመጣውን ጣጣ፣ መዘዝ፣ ጉዳት እና ቀውስ ሳያጤኑ የቀድሞ ያለፈው ፖለቲካዊ ችግር በፈጠረው ቁጣና ትኩላት ብቻ በመነዳት አፋን ኦሮሞ ግእዙን እንዲተው አድርገዋል።

በዚህ በነፃ የግእዝ ፊደላችን አፋን ኦሮሞን በተመለከቱ

- 1ኛ. ከ16ተኛው ክፍለ ዘመን በፊት ቅዱስ ቁርአን የተከተበበት ሰነድ በሀረር ይገኛል።
- 2ኛ. በ1845 ከአፄ ቴዎድሮስ ዘመን በፊት የመፅሀፍ ቅዱስ ወንጌላት በከፊል የተፃፉበት
- 3ኛ. ከ140 አመታት በፊት በኦሮሞው ሊቅ በቅዱስ አናሲሞስ ነሲብ (አባገመችስ) ሙሉው መፅሀፍ ቅዱስ በአፋን ኦሮሞ የተተረጎመበት
- 4ኛ. በ1967 አ.ም. ከ20 በላይ በሆኑ በተለያዩ ብሄርና ብሄረሰቦች ቋንቋ የመሬት አዋጅን ፈትፍቶና ቁልጭ አድርጎ የተገለፀበት
- 5ኛ. የኢትዮጵያ የመስረተ ትምህርት ከ30 በላይ ብሄር ብሄረሰቦች ቋንቋዎች በብቃትና በጥራት ይሰጥበት የነበረ
- 6ኛ. የበሪሳ ታላቅ የአፋን ኦሮሞ ጋዜጣ ለዘመናት በበርካት ቁጥሮች ሲሰራጩበት የነበረ
- 7ኛ. የቀድሞው የኢትዮጵያ ህዝባዊ ሪፐብሊክ መንግስት በበርካታ ባብዛኛው ከ 45 ብሄር ብሄረሰቦች በላይ ቋንቋዎች የተገለጡበት
- 8ኛ. በበርካታ የእስልምና ዝክሮች፣ መንዙማዎች የተፃፉበት የተዘከሩበት
- 9ኛ. በበርካታ የክርስትያን መዝሙራት በአሮምኛና በሌሎች ቋንቋዎች የተገለጡበት
- 10ኛ. በአፋን ኦሮሞና በሌሎችም ከረጅም ዘመናት በፊት የመዝገብ ቃላት የተደራጀበት ናቸው።

ከእነዚህ ነገሮችም በላይ ብዙ በመሳሰሉት ሁሉ አድጎ ዳብሮ ተፈትኖ ተፈትሾ ተመስክሮለት የደረጀ መሆኑን ሰንዳፋ ከተማ የተወለዱት እውቁ ኢትዮጵያዊ የቴክኖሎጂ ሳይንቲስትና አርበኛ ዶ/ር አበራ ሞላ (Dr. Aberra Molla) ከዛሬ 30 ዓመታት በፊት ማለትም ኢ ህ ዴ ግ አገሪቱን ከመቆጣጠሩ በፊት በተለምዶ የግዕዝ ፊደል (Ethiopic) ተብሎ የሚጠራውን የኢትዮጵያውያን ሁሉ ፊደል በኮምፒውተር እንዲጻፍ በመፍጠርና በዩኒኮድ በማስገባት በአለም አቀፍ ደረጃ እንዲመዘገብ አድርገዋል።

ግዕዝን ኮምፕዩተራይዝ የአደረጉት ኢትዮጵያዊ ሊቅ፣ ዶ/ር አበራ ሞላ ኦሮሚፋውንም አላስቀሩም የአፋን ኦሮሞ የግዕዝ ፊደልና ሌሎችም ቋንቋዎች በብቃትና በምልክት እንዲያገለግሉ በማድረግና የዩናይትድ እስቴትስ የፈጠራ ባለሙያነትና ባለቤትነት አግኝተዋል። "ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ ጀምፕስ ኦቨር ዘ ሌይዚ ዶግ።" የሚለውን አረፍተ ነገር ላቲን በ36 ቀለሞችና በቁቤ በ45 ቀለሞች ከመክተብ ይልቅ በግዕዝ ፊደል በ24 ቀለሞች መክተብ እንደሚሻል በሳይንሳዊና የተለያዩ መስፈርት አሳይተዋል። የኢትዮጵያ መንግስት የስራና የመግባቢያ ቋንቋ የሆነው አማርኛ በአሜሪካና እስራኤል ኢትዮጵያውያን በብዛት በሚገኙበት ከተሞች ሁሉ የሳቸው ፈጠራ ዋና ቁልፍ መስፈርት ማሟያ ሆኖ የጽሁፍና የስራ ቋንቋ ሆኗል። ከዚያም በላይ በተለይ በቨርጂኒያ አሌክሳንድሪያ ደግሞ የትምህርት ቤት መሞከሪያ ቋንቋ እንዲሆን አስችለዋል። በበርካታ ሚሊዮን ኢትዮጵያውያን በኮምፒዩተርና በአይፎን በእጅ ስልኮቻቸው ከመጠቀማቸውም በላይ እድሜና ጤና ለዶ/ር አበራ ሞላ ይሁን ይህ ጽሁፍም የተጻፈው በሳቸው ግኝት በሆነው ፊደልና መክተብ ይህ ነው። ዶክተሩም የግዕዝን ፊደል ለኦሮሚፋ በመጠቀም ቋንቋው ከአማርኛ ጋር ተጓዳኝ የኢትዮጵያ የስራ አገራዊ ቋንቋ እንዲሆን ምክረ ኃሳብ በቃለምልልሶቻቸውም አቅርበዋል።

በ፲፱፻፹፫ ዓ.ም. የመንግሥት ለውጥ ጊዜ የአንድ ድርጅት ቡድን ንዑስ አመለካከት የያዙ የኦሮሞ ምሁራን ተሰብስበው ከግዕዙ ይልቅ ላቲን ይበጀናል በማለት ግዕዙን ትተው ኦሮሚፋን በቁቤ መክተብ ሲጀምሩ በፊደል መክፋፈል ተጀመረ።

ስለ ግዕዝና ኦሮሚፋ አማርኛ ዊክፔዲያ ስለ ዶ/ር አበራ ሞላ ሥራዎች የተወሰደው ከዚህ በታች እንዳለ ቀርቧል። ይህ ሳይንሳዊ መረጃዎችን ለማያውቁት ለማመልከት ስለ ግዕዝና ኦሮሚፋ የቀረቡ ፲፬ ምሳሌዎች ናቸው። ዋቢዎችና ማያያዣዎች እዚህ አሉ።

ከዶ/ር አበራ ሞላ ውኪፒዲያ

(https://am.wikipedia.org/wiki/%E1%8A%A3%E1%89%A0%E1%88%AB_%E1%88%9E%E1%88%8B)

ግዕዝና ኦሮሚፋ ጽሁፍን በግዕዝ ፊደል መጻፍ ያታርፋል።

፩. አንድን ገጽ በዓማርኛ ወይም እንግሊዝኛ ጽሁፎች ለመሙላት ዓማርኛውን የበለጠ ጊዜ ይወስድበታል። ምክንያቱም ዓማርኛ ቃላቱን ሲጽፍ ከእንግሊዝኛው በአንድ ሦስተኛ ግድም በአነሳ ስፍራ ስለሚያስፈራው ነው። በእንግሊዝኛ ሦስት ገጾች ለሚያስፈልጉት በዓማርኛው ሁለት ገጾች ገደማ ይበቁታል። ይኸም የሆነበት ግዕዝ ድምጻዊ ፊደል ሲሆን ላቲን ፊደላዊ በመሆኑ ነው። ፪. እንግሊዝኛው የሚጻፈው በአንድና ሁለት መርገጫዎች ሲሆን ግዕዝ ወደ ኮምፕዩተር ሲገባ በሁለት መርገጫዎች ስለተከተበ እንግሊዝኛው ብልጫ ነበረው። በቅርቡ ግን በዶ/ር አበራ ሞላ ፈጠራ እያንዳንዱን የግዕዝ ቀለም፣ አኃዝ፣ ምልክትና ማዜሚያ በአንድና ሁለት መርገጫዎች መክተብ ስለተቻለ አከታተቡ ከእንግሊዝኛው ጋር እኩል ሆኗል። (እንግሊዝኛ 47 መርገጫዎች የአሉትን ኮምፕዩተር ከዝቅ (Shift) መርገጫዎች ጋር በመጠቀም 94 ቀለሞችን ያስከትባል። ግዕዝኤዲት (GeezEdit) የዝቅ መርገጫዎችን ሳይጠቀም ወደ 500 የግዕዝ ቀለሞችን ያስከትባል።) ፫. ከላይ በቀረቡት ምክንያቶች ስፍራዎች ስለሚያስቀንስ አንድን ጽሁፍ ወረቀት ላይና በኮምፕዩተሮች ለማቅረብ ዓማርኛው ያታርፋል ማለት ይቻላል። ለምሳሌ ያህል “ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ ጀምፕስ ኦቨር ዘ ሌይዚ ዶግ።” በዓማርኛ በ36 መርገጫዎች ተጽፎ 24 ስፍራዎች ይወስዳል። “The quick brown fox jumps over the lazy dog.” በእንግሊዝኛ በ37 መርገጫዎች ተጽፎ 36 ስፍራዎች ይወስዳል። ይህ የእጅ ስልኮችንም (Smartphones) አጠቃቀም ይመለከታል። (ስለዚህ ማንኛውንም የግዕዝ ቀለም በሦስት መርገጫዎች መክተብ ያካስራል።) ዶክተሩ ሕዝቡን ለማስተማር ከሚጠቀሙበት አንዱ ቅምሻ ስለሆነ ቅምሻ ፶፩ በፌስቡክ ለቀረበ ጥያቄ የግዕዝ ፊደል እንደሚያታርፍ መልስ ነበር። አንድን ገጽ በዓማርኛ ወይም እንግሊዝኛ ጽሁፎች ለመሙላት

ዓማርኛውን የበለጠ ጊዜ ይወስድበታል። ምክንያቱም ዓማርኛ ቃላቱን ሲጽፍ ከእንግሊዝኛው በአንድ ሦስተኛ ግድም በአነስ ስፍራ ስለሚያሰፍረው ነው። በእንግሊዝኛ ሦስት ገጾች ለሚያስፈልጉት በዓማርኛው ሁለት ገጾች ገደማ ይበቁታል። ይኸም የሆነበት ግዕዝ ድምጻዊ ፊደል ሲሆን ላቲን ፊደላዊ በመሆኑ ነው። ደ፣ ዱ፣ ዲ፣ ዳ፣ ዴ፣ ድ፣ ዶ እና ዷ የግዕዝ ኦርሚጋ ደ (dhe) እና እንዚራኖቹ ናቸው።

ታዲያ የአፍሪካ ብቸኛ ጥንታዊ ፊደል የሆነውን የግእዝን ፊደል ጉዳይ አስተውሎ ረጋ ብሎ ለማየት የሰከነ ጊዜ አሁን ነው፣ አልረፈደም።

1ኛ. አፋን ኦርሞ የራሱን ግእዝ ኦርጅናል ፊደል እየተጠቀመ ከአማርኛ በተጎዳኝ አቻ ጎን ለጎን የኢትዮጵያ የስራና የህብረት የጋራ መግባብያ አገራዊ ቋንቋ ቢሆንና በየትምህርት ቤት እንደ አንድ የትምህርት አይነት ቢሰጥ ለህዝቦች ትስስርና ሳይኮሎጂያዊ አንድነት ተወዳዳሪ መተኪያ የሌለው አማራጭ መሆኑንና 1ኛ የአፋን ኦርሞ ቋንቋ ይበልጥ እንዲለመድና እንዲስፋፋ እንዲያብብ ያደርጋል።

2ኛ. ወጣቶች የትም ቦታ ሄደው ስራ እንዲያገኙና እንዲሰሩ ያስችላል።

3ኛ. 60% የሚሄነው ኦርምኛ የማይችለው የኢትዮጵያ ህዝብ በቀላሉ ፊደሉን ተረድቶ በቶሎ አፋን ኦርሞን መማር ያስችላል። ለማስታወስ በኦርምያ ከ 43 ብሄር ብሄረሰቦች አባል የሆኑ ከ 11-13 ሚሊዪዮን በላይ አፋን ኦርሞ ተናጋሪ ያልሆነ ህዝብ እንደሚገኝ ያጤኗል።

4ኛ. አፋን ኦርሞ ተናጋሪውም የሌላውን ቋንቋ በቀላሉ ፊደሉን ተረድቶ በቶሎ መማር ይችላል።

5ኛ. በአጠቃላይ በህዝቡ ውስጥ የእኩልነት የበጎነት ስሜትንና የማህበራዊና የብሄራዊ መግባባትንና እርቅ መንፈስን ይፈጥራል በማለት ጠቃሚ የመፍትሄ ሀሳብ በማቅረብ በአንድነት ይመክራሉ ይዘክራሉ።

አሁን በነባሩ የግእዝ ፊደላችን የሚታተሙ የተሰናዱ ጋዜጣ እና እንዲሁም በመከፈት ሂደት ላይ ያሉ የአፋን ኦርሞ የቋንቋ ትምህርት ቤት በውጭም በሀገሪቱ ውስጥም ተጠናክረው እንዲሳኩ የሁሉም ድጋፍ ያሻል ይላሉ።

በበኩላቸው እውቅ የስነ-ፅሁፍ ምሁርና የታሪክ ተመራማሪ የሆኑት ፕሮፌሰር ፍቅሬ ቶሎሳ ጂግሳ (Professor Fikre Tolossa Jigssa) ባደረጉት ምርምርና ማረጋገጫዎች መሰረት የኦርሞና የአማራ እውነተኛ የዘር ምንጭ በሚለው እኤአ በ 2016 መፅሀፋቸው አፋን ኦርሞ የራሱን ነባር ፊደል በመጠቀም የኢትዮጵያ የሥራና አገራዊ የጋራ መግባባት ቋንቋ እንዲሆን እንዲህ ይመክራሉ።---

“እኛ ኢትዮጵያውያን ጥንታውያን ሰዎች እንደመሆናችን ከሌሎች አገሮች በጣም ቀድመን ፊደል ብንፈጥር ብዙ አያስገርምም። ስለዚህ ላቲን ራሱ አንዳንድ ፊደሎችን ከኢትዮጵያ ፊደል የተዋሰ ወይም የሰረቀ በመሆኑ ለኦርሞ ሕዝብ በላቲን ፊደል መጻፍ የሚያኮራ ተግባር አይደለም። በርግጥ እነሱ ራሳቸው ከኛ እየቀላወጡ እኛ ለምን በአወሮጳውያን የላቲን ፊደል እንጽፋለን? ይህን ኦርምኛን በላቲን የመጻፍ ነገር በመጀመሪያ ወደ ኢትዮጵያ ያመጡት ራሳቸው አውሮፓውን ሚሽነሪዎች ነበሩ። የኢትዮጵያን ፊደላት ለማጥናት ስለከበዳቸው ወይም ስለሰነፉ በራሳቸው በላቲን ፊደል ኦርምኛን እየከተቡ መጤ ሃይማኖታቸውን መስበክ ጀመሩ። የዛሬ 45 ዓመት አካባቢ ራሱ ፖለቲከኛ ከመሆኑ ቀደም ሲል በወለጋ ለነበሩ አውሮጳውያን ተመልምሎ ይሰብክላቸው የነበረው ኃይሌ ፊዳ በፖለቲካ ምክንያትና የሃገሩን ክብር በመጥላት እና በማንቁዋሽሽ ኦርሞዎች በላቲን እንዲከትቡ ከሚያራምዱት ውስጥ ግንባር-ቀደም ሆነ።

ከኃይሌ ፊዳ በተቃራኒ፣ አርቆ አሳቢና ሃገሩን ይወድ የነበረው ኦርሞስ ነሲብ የኦርሞ ሚሲዮናዊና መምህር በአውሮጳ ተምሮ በአስራ ዘጠነኛው ክፍለ-ዘመን መጽሐፍ ቅዱስን በግእዝ

ፊደል ወደ ኦሮምኛ የተረጎመ እንዲሁም አስቴር ጋኖ ከተባለች አንዲት የኦሮሞ ሴት ጋር ሆኖ የኦሮምኛ መዝገብ-ቃላትን የጻፈና መዝሙራትንና ምሳሌያዊ አባባሎችን የሰበሰበ ሊቅ ነበር። ፓስተር ኦናሲሞስ ነሲብ የተረጎመውን መጽሐፍ ቅዱስ “መጽሐፈ ቁልቁሉ” ብሎታል። ያ ጠሊቅ ምሑር የግዕዝ ፊደላትን ተጠቅሞ በ19ኛው ክፍለ-ዘመን ሙሉውን መጽሐፍ ቅዱስ በኦሮምኛ ከጻፈ እኛ በ21ኛው ክፍለ-ዘመን እንደሱ የማናደርግበት ምክንያት ምንድነው? የተከበረው ፓስተር እና ጊፍቲ አስቴር ጋኖ የኢትዮጵያ ፊደላት ለኦሮምኛ ቋንቋ መጻፈያነት ከላቲኑ ይበልጥ የተመቼና ተስማሚ መሆናቸውን አረጋግጠዋል።

የኦሮሞ ምሁራን ከኢትዮጵያውያን ፊደል ይልቅ የላቲን ፊደልን የመረጡባቸው ሁለት ምክንያቶች የግእዙ ፊደል «dh» ለሚለው የኦሮምኛ ድምጽ መወከያ ምልክት የሌለው መሆኑና ሰባቱ የግእዝ አናባቢዎች አሥር አናባቢዎች ላሉት ለኦሮምኛ ቋንቋ «የሚመጥኑ ባለመሆናቸው ነው ይባላል። የሚያስገርመው ነገር ቀደም ሲል እንዳልኩት የሱባ ፊደል ግን «dh» የሚለውን የኦሮምኛ ድምጽ የሚወክልበት ፊደል ያለው መሆኑና ሥርዓተ-አናባቢዎቹም ቁጥራቸው አሥር መሆኑ ነው። ከላይ በተቀመጠው የሱባ ፊደል ላይ በ«ዲ» ተራ የቀረበውን ይመልከቱ እስቲ፤ «dh» ከአሥሩ አናባቢዎች አንጻር የሚነበብባቸው ፊደሎች አሉት። የጥንት ኦሮምኛና ጥንታውያን አባቶቻችን እንዲህ አሟልተው መጠቀማቸው የሚያስገርም ነው።

ስለ ኦናሲሞስ ነሲብ እና አስቴር ጋኖ እንደገና ለመናገር እነዚህ ሁለቱ ብቻ አይደሉም በግዕዝ ፊደል መጽሐፍት የጻፉ። ከአስቴር ጋኖ እና ከኦናሲሞስ በፊትም ኦሮምኛ በግዕዝ ፊደል ለመጻፉ የተመዘገበ መረጃ አለ። ቋንቋው ኦሮምኛ ሆኖ በግዕዝ ፊደል የተጻፈውን አንድ ጥቅል ቀጥሎ ይመልከቱ። የጥቅሉን እድሜ በትክክል ልነግርዎ አልችልም፤ እንደሚያዩት ግን እድሜ ጠገብ ይመስላል። ቢያንስ አንድ ሺ ዓመት እገምተዋለሁ። በአንድ ጥንታዊ የኢትዮጵያ ገዳም ውስጥ ነው የተገኘው።

ጥንታውያን ኦሮሞ ምሁራን በግዕዝ ፊደል መጻፍ ከቻሉ ልጆቻቸውም ፍላጎቱ ቢኖረን ኖሮ እንዲሁ መጻፍ እንችል ነበር። ቁቤን ያስጀመሩ ምሁራን ያንን ርምጃ የወሰዱት የኢትዮጵያ (ሳባዊ) ፊደላት የአማራና የትግሬ ብቻ ስለመሰላቸው በአማራ፣ በአማርኛ እና በግእዝም ላይ በነበራቸው ጥላቻና ቁጣ ተገፋፍተው ነው። ነገር ግን ግለሰቦቹ በዚህ ነጥብ ላይ ፍጹም ተሳስተዋል። ከሁሉ አስቀድሞ የኢትዮጵያ/ሳባዊ ፊደላት ባለቤቶች ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ኦሮምን ጨምሮ ሁሉም ኢትዮጵያውያን መሆናቸው ግልጽ መሆን አለበት። የማንኛውም የአንድ ነገድ የግል ንብረት አይደሉም።

በተጨማሪም እነዚህ ፊደሎች የሚጠቀሙባቸውን ሰዎች ራሳቸውን እንዲገልጹና እርስ በርሳቸው እና ከሌሎችም ጋር እንዲግባቡ ከመርዳት ውጪ ፊደሎቹ በራሳቸው በማንም ላይ ምንም ዓይነት ጉዳት አላደረሱም። በላቲን ፊደል ከመጻፍ ይልቅ በግእዝ ፊደል መጻፍ ለኦሮምኛ ጠቀሜታው በርካታ ነው።

አንደኛው የግእዝ ፊደላት ከላቲኑ በተሻለ የኦሮምን የንግግር ድምጾች 99% ይወክላሉ። ስለዚህ ጥቃቅን ማሻሻያዎችን ለምሳሌ በላቲን ፊደል ላይ ለሌሎች የኦሮም ድምጾች አናታቸው ላይ ምልክት አድርጎ ኦሮምኛን በግእዝ ለመጻፍ ያመቻል።

ሁለተኛው ደግሞ ኦሮምኛን በኢትዮጵያዊ ፊደላት መጻፍ ጊዜና ገንዘብ ይቆጥባል። በላቲን ሲጻፉ በርካታ ፊደላትን የሚጠይቁ የኦሮምኛ ቃላት በሳባዊ/ግእዝ ሲሆን ግን በጥቂት ፊደላት ይወክላሉ። ለምሳሌ በላቲን «Adaamaa» የሚለውና ሰባት ፊደላት የፈጀው ቃል በ«ሳባዊ/ግእዝ» ሲጻፍ «አዳማ» ተብሎ በሦስት ፊደላት ብቻ ሊጻፍ ይችላል። በ«ግዕዝ» የሚጻፈው አንድ መጽሐፍ በላቲን ሲጻፍ ሁለት እና ከዚያም በላይ ሆኖ አሳታሚውንም አንባቢውንም ላላስፈላጊ ተጨማሪ ወጪ ይዳርጋል ማለት ነው።

ሦስተኛው በታሪካዊና ፖለቲካዊ ምክንያቶች የ«ሳባዊ/ግእዝ» ፊደላት በሚሊዮኖች በሚቆጠሩ ኢትዮጵያውያን በደንብ የሚታወቁና በስፋት የተሰራጩ በመሆናቸው በነሱ መጠቀም መገለልን ለማስቀረትና ከሌሎች ኢትዮጵያውያን ጋር ለመገናኘት ሲባል መሆን ያለበት እውነታ ነው።

አራተኛው የ«ሳባዊ/ግእዝ» ፊደላት አሮሞን ጨምሮ የሁሉም ኢትዮጵያዊ አንጡራ ንብረት ስለሆኑና ከ4000 ዓመታት በፊት የአሮሞ፣ የአማራና የሌሎችም ኢትዮጵያውያን አባት በሆነው በኢትዮጵያ የሚሠራባቸው ስለነበሩ ለአሮሞ ህዝብ በነዚህ የራሱ በሆኑ የፊደል ቅርሶቹ መጠቀም የራሳቸው ስለሌላቸው ከላቲን ለመዋስ ከተገደዱት በቅኝ ተገዢነት እና በባርነት ቀንበር ስር ከነበሩት አፍሪቃውያን አንገር ሲታይ የሚያኮራ ነው። ኢትዮጵያ ከሰሀራ በታች የአሉ አገሮች የራስዋ የሆነ ልዩና ጥንታዊ ፊደል ያላት ብቸኛ አገር ስለሆነች እና ግእዝ ከ12ቱ የዓለም ዋና ዋና ፊደሎች አንዱ ነው ተብሎ ስለሚገመት የግእዝ ፊደል አሮሞውን ብቻ ሳይሆን ሌሎች አፍሪቃውያንን እና ባጠቃላይም ጥቁር ሕዝቦችን የሚያኮራ ትልቅ ቅርስ ነው።

አምስተኛውና የመጨረሻው፤ ከላቲን ይልቅ በግእዝ ፊደል መጠቀማቸው አሮሞዎችን በኢትዮጵያና በኢትዮጵያውያን እንደ እንግዳና እንደ ባእድ ከመታየት ያድናቸዋል። አሮሞዎች እና ሌሎችም አማርኛ ተናጋሪ ያልሆኑ ኢትዮጵያውያን አማርኛን ለጋራ መግባቢያ ቋንቋነት ቢገለገሉበት በርካታ ጠቀሜታዎች ያገኙበታል። የሥራ ቋንቋዎች አማርኛ በሆነባት አገር በአሮሞኛ ወይም በሌላ አካባቢያዊ ያፍ መፍቻ ቋንቋ ብቻ መናገርና መጻፍ ስፋ ያለ የሥራ እድል አያስገኝም። ለምሳሌ የሥራ ቋንቋ የሆነውን አማርኛን ሳይማሩ በቁቤና በአሮሞኛ ብቻ የሰለጠኑ ተማሪዎች ከተመረቁ በኋላ ከክልላቸው ውጪ ሥራ የማገኘት እድል አጥተው ሲቸገሩ ይታያል። ላይ ላይን ሲያዩት ጠቃሚ የሚመስል፤ ውስጡን ሲመረምሩት ግን ጎጂ የሆነውን ይህንን አሳሳቢ ሁኔታ ወላጆች ቢገነዘቡትም የማይቆጣጠሩት ሆኖባቸዋል። አሁን አሁን ብልጦቹ አማራ ያልሆኑ ወላጆች እንደሚያደርጉት አሮሞዎችም ልጆቻቸው በማናቸውም የኢትዮጵያ ክልል መሥራትና መኖር ይችሉ ዘንድ አማርኛ እንዲማሩላቸው ይፈልጋሉ። ብልጦቹ ልጆቻቸው በድፍን ኢትዮጵያ ተንሰራፍተው መስፈር እና መሥራት እንዲችሉ ተሸቀዳድመው አማርኛ ያስተምሯቸዋል። የትግራይዎቹ መሪዎች አጼ ዮሃንስ እና መለስ ዜናዊም ኢትዮጵያን በቀላሉ ለመግዛት እንዲመቻቸው በአማርኛ ይናገሩም ይጽፉም ነበር። ትግራይ ባልሆኑት ኢትዮጵያውያን ላይ ትግርኛን ጭነውበት ቢሆን ኖሮ ኢትዮጵያን ለመግዛት አስቸጋሪ በሆነባቸው ነበር። አሮሞዎችም አማርኛን ችላ ሳይሉ መጠቀሚያቸው ለማድረግ ብልሆች መሆን አለባቸው። የአማርኛን ጥቅም የተገነዘቡት ተጋራዎች ወገኖቻችን በትግርኛና በአማርኛ አቀላጥፈው እንደሚናገሩት ሁሉ የአሮሞ ልጆችም በአሮሞኛና በአማርኛ አፋቸውን እየፈቱ ልሳነ-ክልኤ መሆን ይችላሉ።”

የሚከተለውን የቁቤ ጽሁፍ ወስደን ከግእዝ እና ከላቲን ፊደል የትኛው ይበልጥ ውጤታማና ብቁ እንደ ሆነ እንመለከታለን፡-

“Uummanni Oromoo ilmaan namaa biyya lafaa

ኡመኒ አሮሞ ኢልማን ነማ ብያ ለፋ

Kanarratti Uumaman kessaa tokkodha biyyi

ከነረቲ ኡመመን ኬሳ ቶኮዳ ብዪ

Chuun nama hin dhiba

ቹን ነመ ሕን ድቡ”

ከላይ ከቀረበው ናሙና ውስጥ የተወሰኑ ቃላትን እየጠቀስን የኢትዮጵያው ፊደል አሮምኛን ለመጻፍ ከላቲኑ እና ከኢትዮጵያው ፊደል የትኛው ብቁ፣ ቀልጣፋ እና ጊዜ እና ገንዘብ ቆጣቢ እንደሆነ እንይ፤ Uummanni Oromoo ilmaan namaa biyya lafaa

“Uumamaa” የሚለው ቃል በላቲን ሲጻፍ 7 ሆህያት ፈጅቷል። በኢትዮጵያው ግን “ኡመማ” ተብሎ በ3 ፊደላት ይጻፋል። “oromoo” የሚለው ቃል በላቲን 6 ሆህያት አሉት፤ በግዕዝ ግን “አሮሞ” ተብሎ በ 3 ሆህያት ይጻፋል። “ilmaan” የሚለው በላቲን 6 ሆህያት አሉት፤ በግዕዝ ግን አራት በቂው ነው። “namaa፣ biyya፣ lafaa፣” የሚሉትም ቃላት በላቲኑ እያንዳንዳቸው 5 ሆህያት ፈጅተዋል። በግዕዙ ቢሆን ግን “ነማ፣ ቢያ፣ ለፋ” ተብለው እያንዳንዳቸው በ 2 ፊደላት ይጻፋሉ።

“ኡመኒ አሮሞ ኢልማን ነማ ብያ ለፋ Kanarratt Uumama kessaa tokkodha biyyi የሚሉትን ደግሞ ስናይ "Kanarratti" በላቲን ሲጻፍ 10 ሆህያት ያስፈልጉታል። በኢትዮጵያው ፊደል በግዕዙ ግን በ 4 ሆህያት ይጻፋል። "Uumaman" በላቲን 7 ሆህያት ያስፈልጉታል። በግዕዝ ግን 4 ሆህያት ይበቁታል። "kessaa" የሚለው በላቲን 6 ሆህያት ያስፈልጉታል። በራሳችን ፊደል ግን “ኬላ” ተብሎ በ2 ፊደላት ይጻፋል። "Tokkodha” እና "Biyyi" የሚሉትም በላቲን እንደ ቅደም ተከተላቸው 7 እና 5 ሆህያት ሲኖሯቸው በግዕዝ ግን 3 እና 2 ሆህያት ብቻ ነው የሚኖራቸው።

በገጽ ሲታሰብ በላቲን 100 ገጽ የሚፈጅ ጽሁፍ በግዕዝ ግን በ40 ገጽ ሊጻፍ ይችላል። ብዙ ሺ ኮፒ ሲታተም በላቲን ሲሆን አላግባብ የሚባክነውንና በግዕዙ ሲሆን ግን የሚቆጠበውን ስንትና ስንት ቶን ወረቀት አስቡት። ጊዜንና ገንዘብን በተመለከተም እንዲሁ ነው።” አንባቢ ይገምተው።

ስለ ጉዳዩ ለማጠቃለል ለዘለቄታውም መታሰብ አለበት። የአሮምኛ ተናጋሪ ሕዝብ ቁጥር በጣም በርካታ ስለሆነ ካናዳ ውስጥ እንግሊዝኛና ፈረንሳይኛን የሥራ ቋንቋዎች አድርገው እንደሚሠሩባቸው በኢትዮጵያ ውስጥም ከአማርኛ ጎን ለጎን አሮምኛ ሁለተኛው የፌዴራሉ መንግሥት የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ሊታሰብበት እና ጥቅምና ጉዳቱ በተጨማሪ እየተመዘነ፣ አዋቂነቱ በሳይንሳዊ መንገድ ስለተጠና፤ አማርኛን እንደ ሁለተኛ ቋንቋቸው በተቀበሉ እንደ ደቡብ ክልል ባሉ ሕዝቦች ላይ ጭነት አለመሆኑም በደንብ እየተረጋገጠ በጥንቃቄ ሊመከርበት ይገባል። ይህ ጉዳይ ባንድ ቀን ጀንበር የሚፈጸም ሳይሆን አዲስ ቋንቋን ለመማር በቂ ጊዜ ስለሚያስፈልግ ዓመታት ሊወስድ ይችላል። ከዚህ ጋር ተያይዞ አሁን እጂግ አስፈላጊና አንገብጋቢ የሆነው የፊደሉ ጉዳይ ነው። አሮሞ ያልሆኑ የቋንቋው ተናጋሪዎች በአሮምኛ ለመጻፍ በላቲን ፊደል እንዲጠቀሙ ሊገደዱ ነው? “ጊዜና ገንዘብ ከሚባክነው ከላቲኑ ፊደል ይልቅ ቆጣቢ፣ ቀልጣፋና ምቹ በሆነውና በምናውቀው ባገራችን ፊደል እንጽፋለን” ቢሉ ምን ሊደረጉ ነው? “በባዕዳን ፊደል የሚጽፉ በቅኝ ገዢዎች ሲገዙ የነበሩና አማራጭ ያልነበራቸው ሕዝቦች ናቸው። እኛ በጀግኖች አባቶቻችን ደም እና አጥንት ነፃነታችን ተከብሮልን የኖርንና አኩሪ ቅርስ የሆነ የራሳችን ፊደል ያለን ሕዝቦች እንደነሱ ልንሆን አይገባም” ብለው ቢቃወሙ ምን ሊባሉ ነው? ይህ መሠረታዊ ጥያቄ ባግባቡ መልስ ሊያገኝ እንጂ እንደ ዋዛ ሊታለፍ አይገባም። Page 14 of 14

ከ30 ዓመት ወዲህ የተወለዱና የማስተማሪያ ቋንቋቸውን አሮምኛ ብቻ ባደረጉ የትምህርት ተቋማት የተማሩ የአሮሞ ወጣቶች ተጎጂዎች ሆነዋል። እነዚህ ወጣቶች በክልላቸው መንግሥት የተነገራቸውን ተቀብለው በአሮሚፋ ብቻ በመማር የትምህርት ጊዜያቸውን አባከኑ። በጥሩ ውጤት ከተመረቁ በኋላ ግን በፌዴራሉ የሥራ ቋንቋ ስለማያነቡና ስለማይጽፉ በመላ ኢትዮጵያ በሚገኙት የሥራ ዕድሎች ተጠቃሚ መሆን አልቻሉም። ያለ በደላቸው ሌሎች ዜጎች የሚያገኙትን ዕድል የአሮሞ ልጆች አጡ። የአሮምያ ክልል መሪዎች ብልሆኝ ቢሆኑ ኖሮ የሚፈጠረውን ችግር አስቀድመው ገምተው ተጋሩዎቹ እና ሌሎቹም ወንድሞቻችን እና እህቶቻችን እንዳደረጉት ልጆቻቸው አማርኛን እንደ ሁለተኛ ቋንቋቸው እንዲማሩ አድርገው የሥራ አድላቸውን ባሰፉላቸው ነበር።

ባለፈው የፓለቲካ የድንበር ስካር እብደት ዘመን የሀረሪ ወይም ሀደሬ ብሄርረሰብ ግእዝን በመተው ፈደላቸውን በላቲን ለውጠውዋል። ግን የሀብረተሰቡን ፍላጎትና በዛውም ጉዳቱን በማየትና በመገንዘብ እንደገና ወደ ግእዝ ተመልሰው እየተጠቀሙ ይገኛሉ። ስህተትን ማረም ትልቅ ማስተዋል ነው። የማይሳሳት ፈፅሞ የማይሰራ ወይም የሞተ ብቻ ነው።

አፋን ኦሮሞ የኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ እንደሚታወቀው

1ኛ በ17ተኛው ክፍለ ዘመን በጎንደር ዘመን በተለይም በአጼ ሱሰንያስ ጊዜ የቤተመንግስት የአደባባይና የወታደር መነጋገርያ ቋንቋ እንደነበር

2ኛ በዘመነ መሳፍንት በ18ተኛው ክፍለ ዘመን ራስ አሊና በመሳሰሉት ጊዜ በአደባባይ እንደሚነገር

3ኛ በአጼ ምኒልክ ጊዜም የሰራዊት መነጋገርያ እንደነበር

4ኛ በንጉሥ ነገስት አጼ ኃይለሥላሴ ጊዜ ከንጉሱ ጋር በአደባባይና በችሎትም ጭምር የኦሮሞ ጀግኖች አርበኞችና የፓርላማ አባላት እነ ደጃች ብዙነሽና እነ የተከበሩ አቶ ቡልቻ ደመቅሳ በኦሮምኛ ይነጋገሩ እንደነበር የሀያው ምስክር ምሳሌዎች ናቸው። በዚህም ታሪካዊ ነባርነት መሰረት አፋን ኦሮሞ የእራሱን ነባር የቀድሞ ግዕዝ ፊደል እየተጠቀመ ብዙ ተጠቃሚዎችም ስለአሉት ከአማርኛ ጋር አቻ ተጓዳኝ የሰራና የሁሉ መግባብያ ሀገራዊ ቋንቋ የመሆን ብቃትና ግዴታነትን ያስረግጣል።

ዛሬ በሰከነ አእምሮ በረጋ ልቦና ለዘለቁታው በማሰብ ታሪካዊ ቅርስና ሀብት ግእዝ ፊደልን ጉዳይ ለማየትና ለማረም የሰከነና የተደላደለ ጊዜ አሁን ነው። ያኔ ነበር ማለት ከንቱ ነው! አሁንም አልረፈደም እንረዳዳ እንተሳሰብ ሁላችን ኢትዮጵያውያን እንድንወያይበት አደራ እላለው አደራ እሰጣለሁ።

አፋን ኦሮሞን በላቲን ፊደል መጻፍ የተጀመረው የኦሮሞን ሕዝብ ከኢትዮጵያ ለመነጠል ነበር። የመገንጠል ጥያቄ አከተመ ከተባለ አፋን ኦሮሞ ተጓዳኝ የኢትዮጵያ የሥራ ቋንቋ ይሁን ማለት ተገቢና የሚደገፍ ነው። ይህ ሊሆን የሚችለው ግን አፋን ኦሮሞን በራሱ ነባር ይግዕዝ ፊደል ኢትዮጵያውያን እንዲጠቀሙበት ሲሆን እንጂ ላቲንን አስከትሎ አይደለም። ተጓዳኝነቱም ቢሆን ለምርጫ ቀርቦ ሕዝቡ በድምጽ ብልጫ እንዲደግፈው ከሆነ በኋላ ነው። አለበለዚያ አፋን ኦሮሞ ላቲንን እንግቦ ኢትዮጵያን በማዳከም መቀጠል እንጂ ኢትዮጵያዊም ነኝ ማለት አይቻልም። ምክንያቱም ኢትዮጵያ ብቁ የሆነ የእራሷ ፊደል የአላት ጥንታዊ አገርና ፊደሷንና ነፃነትዋን ጠብቃ የቆየች ስለሆነች ነው። ኢትዮጵያን ችግር ውስጥ ከጣላት አንዱ የጥቂት ኦሮሞዎች የመገንጠል ወሬ እንጂ የሌሎች መገንጠል አይደለም። ስለዚህ ኢትዮጵያ አደጋ ውስጥ ብትወድቅ ማንም ስለማይደርስልን ተጠያቂው የታወቀ ነው።

ስለዚህ ጉዳይ ከዚህ በፊት ከቀረቡት የሚከተሉት አሉበት።

1. ፕሮፌሰር ባዬ ይማም ላቲንን በመቃወም በ፲፱፻፹፭ ዓ.ም. የተጻፈ እዚህ አለ።

<http://www.ethiopians.com/bayeyima.html> (Ethiopian) Writing System

2. ሰማያዊ ፓርቲ፣ ግዕዝ የአማራ ብሔር ብቻ አይደለም፣ ለኦሮምኛ የግእዝ ፊደል ይሻላል

<http://hornaffairs.com/am/2013/05/22/ethiopia-semayawi-party-amhara-oromo/amp/>

3. ከዚህ በታች የሚታየው ደግሞ በኢትዮጵያዊ ፊደል በ16ተኛውና በ17ተኛው ክፍለ ዘመን የተከተበ ጥንታዊ የኦሮምኛ ብራና ነው።

https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1066297630168549&id=100003649675444

ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ
ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ	ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ ገገገ

https://am.wikipedia.org/wiki/%E1%8A%A3%E1%89%A0%E1%88%AB_%E1%88%9E%E1%88%8B#.E1.8C.8D.E1.8B.95.E1.8B.9D.E1.8A.93_.E1.8A.A6.E1.88.AE.E1.88.9A.E1.8D.8B

4. ግዕዝና ኦሮሚኛ

ግዕዝ በዶክተር አበራ ሞላ ኮምፕዩተራይዝድ ሆኖ ለዓማርኛ ተመድበው ከተረፉት ሦስት መርገጫዎች አንዱ ለአፋን ኦሮሞ (Afan Oromo) ሲሆን ሌላው ለትግርኛ ተሰጥቶ የቀረው ለአገው/ቢለን ሥራ ላይ ውለዋል። ይህ በእንዲህ እንዳለ በ፲፱፻፹፫ ዓ.ም. የመንግሥት ለውጥ ጊዜ የአንድ ድርጅት ኦሮሞ ምሁራን ተሰብስበው ከግዕዙ ይልቅ ላቲን ይበጀናል በማለት ግዕዙን (Ethiopic Oromo syllabary) ስለተዉት የሚከተሉትን መጋራት ሳይጠቅም አይቀርም። ፩. ጥንትም ቢሆን ፊደላት በእጅ ጽሑፍ ሲጻፉ ላቲን ከግዕዙ በፍጥነት የተከተበበት ጊዜ አልነበረም። ፪. የላቲንና ግዕዝ ቀለሞች በማተሚያ መሣሪያ ሲከተቡ የሁለቱም አጠቃቀሞች እኩል ነበር። በእዚህ ዘዴ የኦሮሚኛ ዓማርኛ መተርጎሚያ በ1850 ግድም በአቶ ሓብተ ሥላሴ፣ (Lexicon) ፣ መጫፊ ቁልቁሉ በ፲፱፻፺፱ እ.ኤ.አ. በቅዱስ ኦሲን ስራ ላይ እና ከእዚያም ወዲህ ጋዜጣዎች በግዕዝ ፊደል በኦሮሚኛ ታትመዋል። ቀደም ብሎም በግዕዝ ፊደል በኦሮሚኛ ከቀረቡት መረጃዎች አንዱ ጀምስ ብሩስ የወሰደው ጽሑፍ አለ። በእጅ የጽሑፊት መሣሪያ ዘመን ታይተራይተር ዓማርኛን ስለአልጻፈ ላቲን ብልጫ ነበረው። ፫. እ.ኤ.አ. በ1987 በዶክተሩ ኮምፕዩተራይዝድ የሆነው ግዕዝ ለገበያ ቀርቦ በማተሚያ ቤቶች ፊደላቱ መክተብ ስለተጀመረ

ምሁራን ደስ ሊላቸውና ቴክኖሎጂውን ማወቅና ማስተዋወቅ በተገባ ነበር። ይህ በአለመሆኑ እ.ኤ.አ. 1992 በፕሮፌሰር ጥላሁን ጋሚታ ከቀረቡት የአማርኛ የጽሕፈት መኪናን የሚመለከቱት ጊዜ የአለፈባቸው ምክንያቶችም መልሶች ነበሩ። ስለዚህ በግዕዝ ፊደል በማተሚያ ፊደላት ሲጻፉ የነበሩት በኮምፕዩተር ስለቀረቡ ቴክኖሎጂው ስለተሻሻለና ስለቀለለ ጉዳዩ ይመለከተናል የአሉት የኦሮሞ ምሁራን ሊደሰቱ የሚገባ እንጂ ወደ ላቲን የሚያስዞር አዲስ ምክንያት አልነበረም። በጊዜውም በፕሮፌሰር ባዬ ይማም በዓማርኛ መልስ ቀርቦ ፕሮፌሰር ሚንጋ ነጋሽና ፕሮፌሰር ሳሙኤል ክንዴ ወደ እንግሊዝኛ ተርጉመውታል። ፩. ላቲን የአሉት ችግሮች የአሉት ፊደል ነው። በዶክተሩ ፈጠራ እየአንድአንዱን የግዕዝ ቀለም በሁለት መርገጫዎች መክተብ ተቻለ። ላቲን ይኸን እየአንዳንዱን የግዕዝ ቀለም በሁለት መርገጫዎች የመክተብ ችሎታ ስለሌለው ግዕዝን በግዕዝ ፊደል መክተብ ብልጫ አገኘ። ስለዚህ ኦሮሚኛን በላቲን ፊደል መክተብ (ቁቤ) መሻሻል አይደለም።

፩. ይህ በእንዲህ እንዳለ የኦሮሚኛው የግዕዝ ፊደል ከሌሎቹ ጋር በዶክተሩ ኮምፕዩተራዊዝድ ስለሆነ ለአለፉት ፱ ዓመታት በኮምፕዩተር ቀርቦ በኋላም በዩኒኮድ ዕውቅና ቢያገኝም ሁሉም ባይሆኑ ኦሮሞዎች ግዕዙን እርግፍ አድርገው ጥለው ወደ ላቲን ስለዞሩ የተፈጠሩት ችግሮች ቀጥለዋል። ፪. በእጅ የጽሕፈት መሣሪያ ዘመን ታይፕራይተር ኦሮሚኛን ስለአልጻፈ ላቲን ብልጫ ነበረው። የዶክተሩ ፈጠራ ለእውሸቱ የታይፕራይተር የአማርኛ ነገሮችና ለትክክለኛዎቹ የማተሚያ ቤቶች ፊደላት አጠቃቀሞች ፈውሶች (Breakthrough) ነበር። ስለ ታይፕራይተሩ ድክመት ዶክተሩ እ.ኤ.አ. በ1991 ስለአቀረቡ መሣሪያው ወደ ቁቤ ለመዞር ምክንያት መሆን አልነበረበትም። ከእዚያም ወዲህ በኮምፕዩተር የኦሮሚኛው የግዕዝ ፊደል በዶክተሩ መክተብ ችሎታና የተጠቃሚዎች መኖር ግንዛቤ ውስጥ ሳይገቡ ብዙ ዓመታት ባክነዋል። ፫. ቁቤ በላቲን ዋየሎች ከሚጠቀሙባቸው በተሻለ አፋን ኦሮሞ በግዕዙ ሊጠቀም ይችላል። ለኦሮሚኛ ከላቲን ቁቤ የግዕዝ ፊደል ይጠቅማል። ፬. መጽሐፍ ቅዱስ በከፊል እ.ኤ.አ. በ1841 በኦሮሞ ቋንቋ በግዕዝ ፊደል ተጽፏል። እንዲሁም እ.ኤ.አ. በ1875 የኦሮሞ ሓዲስ ኪዳን በግዕዝ ፊደል ታትሟል።

፬. በልሳነ ግእዝና በአፋን ኦሮሞ (ግእዚፊ አፋን ኦሮሞቲን - Giiiziifi Afaan Oromootiin) የተዘጋጀው መጽሐፈ ቅዱስ - ክታብ ቅዱስ - Kitaaba Qiddaasee መጋቢት 10 ቀን 2008 ዓ.ም. በኢ.ሊ.ሌ ሆቴል ተመርቋል። የትርጉማና የኦርትዶክስ ሥራው 10 ዓመታት የወሰደው ባለ ሦስት ዓመት ክታብ ቅዱስ፡- የመጀመርያው ረድፍ በግእዝ ቋንቋ፣ ሁለተኛው ረድፍ በኦሮምኛ ሆኖ በግእዝ ፊደል፣ ሦስተኛው ረድፍ በኦሮምኛ ሆኖ በቁቤ ፊደል ተጽፏል ይላል ሪፖርተር ጋዜጣ። ፲. መጽሐፍ ቅዱስ ሙሉውን ወይም በከፊል ከ፲፭፻፮ ዓ.ም. ጀምሮ በግዕዝ ቀለሞች በማተሚያ ቤቶች ከታተሙባቸው ቋንቋዎች መካከል የግዕዝ ቋንቋ (ግዕዝኛ)፣ ዓማርኛ፣ ትግርኛ፣ ኦሮሚኛ፣ ሃዲያ፣ ሲዳሞ፣ ከምባታ፣ ወላይታና ጌዴኦ ይገኙበታል። ፲፩. በአነስ የኖኄያት ግድፈቶች (Spelling / እስፔሊንግ) እና ስፍራዎች (Spaces) ማስከተብ ብልጫዎች የነበረው የግዕዝ ፊደል በዶ/ር አበራ ፈጠራ የተነሳ የግዕዝ ፊደል ሓሳብን በአነስ ጊዜ (Time)፣ መርገጫዎች (Keystrokes) እና ገበታዎች (Keyboards) በኮምፕዩተሮችና የእጅ ስልኮች በማስከተብ ብልጫዎቹ ወደ አምስት ዓይነቶች ከፍ ብለዋል። ለምሳሌ ያህል “ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ ጃምፕስ ኦቨር ዘ ሌይዚ ዶግ።” የሚለውን ዓረፍተ ነገር ላቲን በ36 ቀለሞችና በቁቤ በ45 ቀለሞች ከመክተብ ይልቅ በግዕዝ ፊደል በ24 ቀለሞች መክተብ የተሻለ ነው። ፲፪. የቁቤ ሥርዓት እ.ኤ.አ. በ1992 ገደማ የተመሠረተው አንዱ ቀለም አንድን ድምጽ በመወከል ነው ተብሏል። የላቲንም ሆነ የቁቤ ቀለሞች አንድን ድምፅ በአንድ ቀለም ከሚወክለው የግዕዝ ፊደል ጋር የመወዳደር ችሎታ የላቸውም።

፲፫. ማንኛውንም የኦሮሚኛ ፊደል በሦስት መርገጫዎች መክተብ ነውር ነው። ማንኛውንም የኦሮሚኛ ድምጽ በሦስት መርገጫዎች መክተብ ነውር ነው። ፲፬. ጥቂት የኦሮሞ ምሁራን ዓማርኛ የማጥበቂያ ምልክት የለውም የሚሏቸውን ስሕተቶች ቀጥለውበታል። ዓማርኛ መጥበቅ የአለበትን ቃል ከማይጠብቀው የሚለይበት ሁለት ዘዴዎች አሉት። ከእነዚህ አንዱ ከሚጠብቀው ቀለም አናት

በላይ አንድ ነጥብ መክተብ ሲሆን ምሳሌውም በ፲፯፻፺ ዓ.ም. ታትሟል። ይኸንንም አጠቃቀም ሓዲስ ዓለማዊው በ“ፍቅር እስከ መቃብር” መጽሐፋቸው አስፋፍተውታል። በአዲስ ቅርጽ ለኮምፕዩተር እንዲስማማ መጥበቅ ከአለበት ቀለም ጎሳ እንዲከተብ ተደርጎ ማጥበቂያ በዶክተሩ ፓተንትም ውስጥ አ.ኤ.አ. በ2009 ተጠቅሷል። ፲፮. የቁቤ ዋየሎች “ኤ”፣ “ኢ”፣ “አይ”፣ “አ” እና “ዩ” (“a”፣ “e”፣ “i”፣ “o” እና “u”) ስለሆኑ በቁቤ “ክታብ”ን ከ“ኪታባ” የመለየት ችግሮች አሉት። ይህ በአዲስ ፊደልነት የቀረበውንም ይመለከታል። ግዕዝ ሰባት እንዚራን ሲኖረው ኦሮሚኛ 10 ያስፈልጉታል የተባለው ትክክል ከአለመሆኑም ሌላ ቍጥሩን መጨመርም ስለአላጠጣም አልቀጠለም። ፲፯. ይህ ግዕዝና ኦሮሚኛ ሳይንሳዊ ጽሑፍ ስለ ፊደላቱ እንጂ ቋንቋዎቹን አይመለከትም። የኦሮሚኛ ቋንቋ መዳከም ስለሌለበት ስለ ፊደል ስንወያይ ስለአልፈጠርናቸው ቋንቋና ኦሮሞነት መቀላቀል ሳይንሳዊ አይደለም።

፲፰. እነ “ሸ”፣ “ቸ”፣ “ኘ”፣ “ደ”፣ “ጠ”፣ “ጪ”፣ “ጸ”፣ እንዚራኖቹንና ሌሎች ቀለሞች የአሉትን ለኦሮሚኛ የሚያስፈልጉትን ቀለሞች ትቶ እነዚህን ወደ የሌሎት የላቲን ፊደል መዞር ሳይንስ አይደለም። ፲፱. የኦሮምኛ ድምጾችንና እርባታዎችን የሚወክል የፊደል ገበታ (ከአማርኛ ታይፕራይተር፣ ዓረብኛና ላቲን) ለጊዜው የተሻለው ላቲን ነው በማለት በስሕተት የቁቤ አጻጻፍ ሥራ ላይ ዋለ። ይህ ለዓማርኛው በአለመደረጉ ዶክተሩ በመፍትሔው የደረሱለት ለአፋን ኦሮሞ ጭምር ነው። ምክንያቱም ዓማርኛና አፋን ኦሮሞ በትክክለኛው የግዕዝ ፊደል ለብዙ ምዕት ዓመታት ተጠቅመዋል። የጄምስ ብሩስና ለሎች መረጃዎችም አሉ። ፲፱. በዶክተሩ ፈጠራዎች ከ“አ” እና “ከ” መርገጫዎች ፲፬ የግዕዝ ቀለሞች እየተከተቡ ናቸው። ፳. ቁቤ በ“a”፣ “e”፣ “i”፣ “o” እና “u” በተጠቀመው ዓይነት በ“አ”፣ “ኤ”፣ “ኢ”፣ “አ” እና “ኡ” የግዕዝ ቀለሞች መጠቀም ይችል ነበር።

(ዋሺንግተን ዲ.ሲ.)

Email - asiyefyared@yahoo.com